

РЕЦЕНЗІЯ

завідувача кафедри футболу

Національного університету фізичного виховання і спорту України,

кандидата наук з фізичного виховання і спорту, доцента

Байрачного Олега Васильовича на дисертаційну роботу

Чжан Ці «Критерії відбору та спортивної орієнтації баскетболістів на етапі підготовки до вищих досягнень», що подана на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 01 Освіта / Педагогіка, за спеціальністю 017 Фізична культура і спорт

Актуальність обраної теми. Стрімкий розвиток досягнень в світовому спорті вимагає постійного пошуку ефективних засобів та методів підготовки, вдосконалення технології підготовки спортивного резерву на всіх етапах багаторічного вдосконалення. Загально відомим є той факт, що основи майбутніх успіхів закладаються в дитячому та юнацькому спорті. Багаторічні успішні виступи на міжнародній спортивній арені не можливі без наявності високоефективної системи підготовки спортивного резерву на всіх етапах багаторічного вдосконалення.

Своєчасна підготовка талановитої молоді виступає ключовою умовою майбутніх успішних виступів національних збірних команд. Непоодинокими є випадки коли після багатьох років успішних виступів команда суттєво знижує свій змагальний рівень, а однією з провідних причин такої ситуації була відсутність спортивного резерву відповідного рівня підготовленості.

Етап підготовки до вищих досягнень в спортивних іграх є тією проміжною ланкою яка повинна забезпечити поступовий перехід гравців із системи дитячо-юнацького спорту у професійний баскетбол. Даний період характеризується значним зростанням вимог до рівня підготовленості гравців та відповідно підвищуються тренувальні і змагальні навантаження.

Аналіз спеціальної літератури та узагальнення практичного досвіду засвідчує, що одним із найменш досліджених в теорії і практиці баскетболу є відбір та подальша підготовка баскетболістів у віці 17-20 років. Молоді гравці, які нещодавно завершили підготовку в системі юнацького спорту, повинні пройти досить тривалий та складний процес пристосування до існуючих вимог спорту вищих досягнень. Саме на цьому етапі, як показує практика, через недосконалість системи підготовки найближчого резерву (17-20 років), втрачається велика кількість талановитих спортсменів. Після завершення дитячо-юнацьких спортивних шкіл молоді гравці не можуть одразу ж пристосуватись до вимог професійного баскетболу. Становлення молодих спортсменів, в залежності від індивідуальних особливостей, на даному етапі може тривати від трьох до п'яти років цілеспрямованої спеціальної роботи, яка повинна забезпечити планомірну адаптацію молодих спортсменів до психоемоційних та фізичних навантажень спорту вищих досягнень і отримання ними необхідного ігрового досвіду та ін. Ця проблема сьогодні є загальною для багатьох командних видів спорту.

Тому визначення і систематизація інформативних критеріїв відбору гравців на етапі підготовки до вищих досягнень, які дозволять підвищити точність прогнозування успіху баскетболістів 17-20 років є актуальним напрямом наукових досліджень.

Зв'язок роботи з науковими планами, темами. Дисертаційне дослідження було виконано на кафедрі кіберспорту та інформаційних технологій Національного університету фізичного виховання і спорту України згідно з Планом науково-дослідної роботи НУФВСУ на 2021–2025 рр. за темою 2.2 «Удосконалення підготовки до головних змагань макроциклу збірних команд України у спортивних іграх» (№ держреєстрації 0121U108185).

Внесок дисертантки, як співвиконавиці теми, полягав в систематизації та обґрунтуванні комплексу інформативних критеріїв для відбору та спортивної орієнтації баскетболістів на етапі підготовки до вищих досягнень, розробці модельних характеристик підготовленості спортсменів різного амплуа та побудові комплексного механізму оцінювання перспективних можливостей молодих баскетболістів під час відбору у команду.

Оцінка рівня дисертації і наукових публікацій здобувача. Дисертація Чжан Ці є завершеною самостійною науковою роботою, що виконана на сучасному науково-методичному рівні, містить раніше не захищені наукові положення та теоретичні узагальнення, має важливе наукове значення для теорії та практики баскетболу. Окрім іншого, в результаті дисертаційних досліджень розроблені та впроваджені в процес підготовки загальний алгоритм організації та інформативні критерії відбору баскетболістів різного ігрового амплуа на етапі підготовки до вищих досягнень.

За темою дисертації видано 4 наукові праці: 3 статті у наукових виданнях з переліку наукових фахових видань України, 1 публікація апробаційного характеру.

У публікаціях, що виконані у співавторстві, здобувачці належить проведення дослідження, систематизація матеріалу, узагальнення наукової і методичної інформації, проведення аналізу змагальної діяльності, опрацювання результатів досліджень і формулювання висновків.

Апробація результатів дисертації. Основні положення й результати дослідження оприлюднено на: XIV-XV Міжнародних конференціях «Молодь та олімпійський рух» (м. Київ, 2021-2022); III Міжнародній конференції «Сталий розвиток і спадщина у спорті: проблеми та перспективи» (м. Київ, 2021).

Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає у тому, що:

- вперше досліджені та систематизовані фактори, які впливають на відбір баскетболістів на етапі підготовки до вищих досягнень;
- вперше запропоновано комплекс інформативних критеріїв для визначення індивідуальних можливостей баскетболістів під час відбору у команди на етапі підготовки до вищих досягнень;

– вперше визначена пріоритетна значущість критеріїв та показників під час встановлення перспективних можливостей баскетболістів різного амплуа для відбору у команду на етапі підготовки до вищих досягнень;

– вперше розроблені модельні характеристики та оціночні шкали для визначення рівня підготовленості та перспективності баскетболістів на етапі підготовки до вищих досягнень;

– вперше визначені структурні взаємозв'язки між ефективністю техніко-тактичної діяльності гравців, що перебувають на етапі підготовки до вищих досягнень та результатами педагогічного тестування і морфо-функціональних досліджень.

Окрім цього, розширено дані про особливості змагальної діяльності в ігрових видах спорту, доповнено та розширено дані щодо ключових компонентів змагальної діяльності баскетболістів на етапі підготовки до вищих досягнень. Представлено етапний алгоритм процесу ігрової спеціалізації баскетболістів у процесі багаторічного вдосконалення та інформативні критерії визначення ігрового амплуа. Розширено дані щодо особливостей побудови етапу підготовки до вищих досягнень у спортивних іграх та визначено ключові проблеми, що виникають під час перехідного етапу багаторічної спортивної кар'єри. Доповнено знання з проблем підготовки баскетболістів на різних етапах багаторічного вдосконалення, спортивного відбору та орієнтації, моделювання та прогнозування, методики контролю і критеріїв оцінювання рівня підготовленості та ефективності змагальної діяльності в баскетболі.

Виходячи з цього, можна зазначити, що представлена робота містить нові наукові дані, що є важливими для практики баскетболу сьогодні та в найближчій перспективі.

Практичне значення отриманих результатів роботи полягає у впровадженні запропонованого алгоритму організації відбору та інформативних критеріїв для визначення потенційних можливостей баскетболістів, що перебувають на етапі підготовки до вищих досягнень, при комплектуванні юнацьких та молодіжних національних збірних команд України U18–U20 під час їх підготовки до офіційних міжнародних змагань у молодіжних вікових категоріях. Сформульовані в дисертації висновки і пропозиції використано для впровадження в практику роботи Громадської спілки «Федерація баскетболу України», а також в навчальний процес студентів кафедри спортивних ігор Національного університету фізичного виховання і спорту України.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій. Усі наукові положення, висновки і рекомендації, які сформульовані у дисертації, достатньою мірою обґрунтовані експериментальними даними, відповідають меті та завданням роботи. Ступінь вірогідності отриманих результатів забезпечується тривалістю та кількістю експериментальних досліджень, використанням у роботі сучасних методів, які відповідають вимогам спортивної та наукової метрології, застосуванням діагностичної апаратури, що адекватною завданням дисертаційного дослідження.

Достовірність отриманих результатів забезпечується тим, що використані методи досліджень повністю відповідають меті і завданням роботи, достатнім обсягом і репрезентативністю емпіричного матеріалу. Це забезпечує високий рівень наукової обґрунтованості положень, що в підсумку представлені в дисертації.

Академічна доброчесність. При детальному аналізі структури та змісту дисертації, а також наукових публікацій за результатами дослідження ознак порушення академічної доброчесності не виявлено.

Характеристика основних положень роботи. Дисертаційна робота включає анотацію, список публікацій здобувача за темою дисертації, зміст, перелік умовних позначень, вступ, шість розділів та висновки до них, загальні висновки, список використаних джерел, додатки (всього 12 додатків). Обсяг основного тексту дисертації складає 173 сторінки. Цифровий матеріал дисертації ілюстровано 15 таблицями та 38 рисунками. Список використаних джерел складає 181 найменування, з яких 68 – кирилицею та 113 – латиницею.

У вступі дисертації обґрунтовано актуальність обраної теми роботи, окреслено зв'язок роботи з науковими планами, темами, сформульовано об'єкт, предмет, мету, завдання та підібрані методи дослідження. Також розкрито наукову новизну, практичне значення роботи, наведено дані про апробацію отриманих результатів, структуру роботи.

У першому розділі *«Проблеми відбору та спортивної орієнтації баскетболістів на етапі підготовки до вищих досягнень»* здійснено ґрунтовний аналіз літературних джерел де висвітлені питання: проблем багаторічної підготовки спортсменів в ігрових командних видах спорту та значущості послідовного вирішення стратегічних завдань, які стоять на кожному із етапів багаторічного вдосконалення; відбору баскетболістів протягом багаторічної кар'єри та ключові дефініції теорії спортивного відбору і орієнтації; технології визначення ігрової спеціалізації в баскетболі та її значущість для організації тактичних схем гри команд високої кваліфікації, сучасні підходи щодо класифікації баскетболістів за основними ігровими ампуа; особливості побудови навчально-тренувального процесу та критерії для відбору баскетболістів на етапі підготовки до вищих досягнень та ін.

У другому розділі *«Методи та організація дослідження»* представлено опис методів та способів їх використання під час проведення дослідження, обґрунтовано їх вибір відповідно до мети, завдань, об'єкта та предмета. Наведено відомості про контингент випробуваних та етапи дослідження. Науково-методичне обґрунтування і організація дослідження здійснювались з урахуванням загальнонаукових і методологічних принципів цілісності наукових досліджень і їх подальшого практичного впровадження.

У процесі виконання дисертаційної роботи були використані такі методи: аналіз літературних джерел та даних Internet, анкетування, метод експертних оцінок, педагогічне спостереження, педагогічне тестування, аналіз змагальної діяльності, морфологічні методи досліджень, психологічні та психофізіологічні методи дослідження, математико-статистичні методи

досліджень. Дослідження проводилися в три етапи з 2020 по 2023 рр.

У третьому розділі «Загальний алгоритм та організація спортивного відбору і орієнтації баскетболістів на етапі підготовки до вищих досягнень». В даному розділі авторка обґрунтовує необхідність використання системного підходу під час відбору баскетболістів до складу команд високої кваліфікації. Запропонована етапна структура організації перегляду та відбору баскетболістів для відбору у команду напередодні початку ігрового сезону, яка включає чотири послідовних стадії. Систематизовані інформативні критерії відбору та визначена їх пріоритетна значущість для прогнозування майбутніх успішних виступів у спорті вищих досягнень.

Представлена етапна модель багаторічної ігрової спеціалізації баскетболістів, яка передбачає поступову акцентуацію змагальних дій юних спортсменів на специфічні ігрові зобов'язання в грі з урахуванням провідних компонентів в структурі індивідуальної підготовленості. Розглянуті основні фактори, що впливають на вибір ігрових функцій у команді та підкреслена важливість проведення тривалих спостережень за юними спортсменами для прийняття остаточного рішення, пов'язаного із вибором перспективних напрямів майбутньої ігрової спеціалізації.

У четвертому розділі «Критерії визначення спортивної обдарованості баскетболістів на етапі підготовки до вищих досягнень». Представлені статистичні модельні параметри підготовленості баскетболістів 17-20 років за показниками, які характеризують техніко-тактичну діяльність, рівень загальної і спеціальної фізичної підготовленості, морфологічні і функціональні дані, психологічні та психофізіологічні особливості спортсменів.

Наведені дані порівняльного аналізу рівня фізичної підготовленості молодих українських баскетболістів, що перебувають на етапі підготовки до вищих досягнень та їх американських візаві, які готуються до потрапляння в професійні клуби НБА. Розглянуто особливості техніко-тактичної діяльності баскетболістів молодіжних команд у порівнянні із досвідченими професійними гравцями національних збірних.

Крім того, представлено результати кореляційного аналізу між проявом різних сторін підготовленості баскетболістів та ефективністю їх змагальної діяльності в офіційних матчах.

У п'ятому розділі «Комплексний механізм оцінювання рівня підготовленості баскетболістів під час відбору на етапі підготовки до вищих досягнень» представлені результати експертизи щодо пріоритетної значущості різних факторів підготовленості для відбору баскетболістів з урахуванням ігрового амплуа. Обґрунтовується необхідність диференційованого підходу в процесі комплексної діагностики стратегічних задатків і здібностей кожного гравця з урахуванням індивідуальної полікомпонентної структури прояву важливих факторів, які можуть забезпечити успішність подальшої змагальної діяльності на рівні вищих досягнень.

Також в розділі показана технологія комплексного оцінювання стратегічних задатків і здібностей молодих спортсменів, яка включає сигмовидні шкали оцінювання рівня прояву важливих сторін підготовленості, рангові

коефіцієнти значущості факторів та окремих показників для баскетболістів різного амплуа, а також підсумкові інтегральні формули оцінювання загальної перспективності баскетболістів на етапі підготовки до вищих досягнень.

Наведені дані щодо успішної апробації запропонованого підходу під час відбору баскетболістів до складу молодіжних збірних команд України.

У шостому розділі «Аналіз та узагальнення результатів дослідження» здійснено узагальнення результатів дослідження і теоретичного аналізу, сформовані основні результати дисертаційного дослідження, розкриті практична та теоретична значущість проведеної роботи. У процесі дисертаційного дослідження було отримано три групи даних: результати, що підтверджують, набули подальшого розвитку та абсолютно нові.

В роботі вперше було обґрунтовано необхідність використання етапно-ступеневого механізму для відбору та спортивної орієнтації баскетболістів на етапі підготовки до вищих досягнень. Такий підхід дозволив у підсумку мінімізувати кількість тренерських помилок в процесі визначення потенційних можливостей гравців, забезпечити економічну логістику організації перегляду та тестування спортсменів, здійснити поступове знайомство та залучення гравця до складу професійних команд.

Визначені ключові фактори для відбору баскетболістів на етапі підготовки до вищих досягнень. Серед основних факторів, які необхідно враховувати під час відбору молодих гравців слід враховувати: 1) спортивно-педагогічні критерії; 2) морфофункціональні критерії; 3) медичні критерії; 4) соціально-психологічні критерії; 5) нормативно-правові критерії.

Робота містить висновки, список використаних джерел та додатки, де відображені в тому числі і акти впровадження результатів.

Стиль та мова дисертації. Дисертаційна робота написана українською літературною мовою, лаконічно, методично грамотно, витримана стосовно стилістичних правил.

Зауваження та дискусійні положення щодо змісту дисертаційної роботи. Загалом, позитивно оцінюючи дисертаційну роботу Чжан Ці, варто зазначити ряд дискусійних положень та недоліків:

1. В роботі поставлено велику кількість завдань, які можна було б об'єднати і більш стисло сформулювати та уникнути змістового дублювання.

2. Дисертантка в своїй роботі вказує на важливість використання комплексу специфічних параметрів підготовленості, які визначають стратегічну перспективність баскетболістів 17-20 років з урахуванням ігрового амплуа. В процесі обговорення отриманих результатів, доцільним, на наш погляд, було б здійснити порівняльний аналіз інформативних критеріїв та тих критеріїв, що рекомендуються фахівцями для відбору гравців на більш ранніх етапах багаторічного вдосконалення.

3. В своїй роботі авторка пропонує розпочинати спеціалізацію гравців за основними ланками (перший етап, лінія атаки та захисту) лише починаючи з 13-14 років. На противагу цьому, однією з ознак підготовки юних баскетболістів в Україні є сконцентрованість тренерів на досягненні позитивного спортивного результату у змаганнях починаючи з ранніх

вікових категорій, що, окрім іншого, призводить і до більш ранньої ігрової спеціалізації. В зв'язку з цим, доцільним виглядає аналіз та оцінки авторкою шляхів узгодження напрацьованих в дисертації підходів з об'єктивно існуючими реаліями функціонування дитячого баскетболу в Україні?

4. В підсумкових інтегральних формулах перспективності пропонується використовувати лише психофізіологічні показники, що відображають нейродинамічні функції спортсменів. В зв'язку з чим, не до кінця зрозумілою залишається роль психологічних критеріїв. Особливо це важливим є в контексті реалізації комплексності в оцінці спортсменів при відборі на досліджуваному етапі підготовки.

5. В тексті роботи подекуди зустрічаються неточності, стилістичні помилки.

Однак, зазначені дискусійні питання не впливають на загальну позитивну оцінку поданої роботи і не знижують високого її рівня.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам. Дисертаційна робота Чжан Ці «Критерії відбору та спортивної орієнтації баскетболістів на етапі підготовки до вищих досягнень» є завершеним самостійним дослідженням, має наукову новизну, практичну та теоретичну значущість, відповідає вимогам до оформлення дисертації, затвердженим наказом МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації (із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки України № 759 від 31.05.2019 р.) і «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, зі змінами), а її авторка Чжан Ці заслуговує присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 01 Освіта / Педагогіка, за спеціальністю 017 Фізична культура і спорт.

Рецензент:

кандидат наук з фізичного виховання і спорту,
доцент, завідувач кафедри футболу
Національного університету
фізичного виховання і спорту України

Олег БАЙРАЧНИЙ

Підпис Байрачного О. засвідчую:

Проректор з науково-педагогічної роботи
Національного університету
фізичного виховання і спорту України

Ольга БОРИСОВА